

5. Domácnosti jednotlivců podle krajů a okresů

Zastoupení domácností jednotlivců, podobně jako struktura domácností a obyvatelstva obecně, je v jednotlivých oblastech České republiky rozdílné.

Největší koncentrace domácností jednotlivců je v hlavním městě Praze – více než 200 tis., tedy téměř 16 % celkového počtu cenzových domácností jednotlivců v ČR. Více než 100 tis. domácností jednotlivců bylo dále zaznamenáno v těch krajích, kde i celkově žije větší počet obyvatel – v Moravskoslezském, Středočeském, Jihomoravském a Ústeckém kraji.

Zajímavějším a významnějším ukazatelem je ovšem zastoupení domácností jednotlivců ve struktuře domácností celkem. Jestliže domácnosti jednotlivců představovaly v roce 2001 v České republice 29,9 % všech cenzových domácností, u jednotlivých krajů a okresů tento podíl kolísá přibližně mezi jednou čtvrtinou až třetinou domácností.

Tab. 21 Podíl domácností jednotlivců podle krajů v roce 2001

Kraj	Cenzové domácnosti celkem	Cenzové domácnosti jednotlivců	
		abs.	v %
Hl.město Praha	547 811	201 335	36,8
Středočeský kraj	464 188	134 283	28,9
Jihočeský kraj	255 569	73 306	28,7
Plzeňský kraj	232 424	69 547	29,9
Karlovarský kraj	132 397	43 041	32,5
Ústecký kraj	356 126	116 108	32,6
Liberecký kraj	181 249	56 579	31,2
Královéhradecký kraj	228 158	66 578	29,2
Pardubický kraj	204 594	56 726	27,7
Kraj Vysočina	199 417	49 999	25,1
Jihomoravský kraj	455 546	124 579	27,3
Olomoucký kraj	257 163	71 059	27,6
Zlínský kraj	231 969	59 930	25,8
Moravskoslezský kraj	524 106	153 106	29,2
Česká republika	4 270 717	1 276 176	29,9

Nejvyšší zastoupení domácností jednotlivců mezi cenzovými domácnostmi (a to nejen na úrovni krajů, ale i okresů) má hlavní město Praha. Více než 30% podíl domácností jednotlivců vykazují ještě kraje Ústecký, Karlovarský a Liberecký. Mezi okresy vynikají více než třetinovým podílem především okresy tvořené velkoměsty - Praha, Plzeň, Ostrava a Brno a okresy na severozápadě Čech - Ústí nad Labem, Most a Teplice. Více než 30 % domácností jednotlivců bylo zaznamenáno v celém pásu severozápadních pohraničních okresů od Chebu až po Jablonec nad Nisou, a také v okrese Písek.

V moravských krajích a na českomoravském pomezí je zastoupení domácností jednotlivců znatelně nižší než v Čechách. Nejnižší je v kraji Vysočina - přibližně jedna čtvrtina a jen o málo vyšší je ve Zlínském kraji, výrazně podprůměrná hodnota byla zaznamenána dále v krajích Jihomoravském, Olomouckém a Pardubickém. Nejnižší podíl jednotlivců na domácnostech mezi okresy vykazuje Hodonín – 22,7 %, dále Uherské Hradiště (23,6 %), Blansko (23,7 %), Břeclav a Žďár nad Sázavou (23,9 %). Také v okresech Třebíč, Znojmo, Vyškov, Brno-venkov a Opava nedosahuje zastoupení jednotlivců mezi domácnostmi ani jedné čtvrtiny.

Vysvětlení těchto rozdílů je poměrně složité a spíše hypotetické. Zastoupení domácností jednotlivců totiž souvisí s řadou demografických, sociálních a kulturních charakteristik populace,

strukturou obyvatelstva i bytového a domovního fondu. Mimo jiné i na základě údajů ze sčítání a demografické statistiky lze konstatovat, že obyvatelstvo východní části České republiky, především jižní Moravy, je výrazně sociálně stabilnější, méně migrující, s vysokým podílem místních rodáků a starousedlíků se silnými vazbami na region či obec původu, a zpravidla i vlastní dům (podíl bytů ve vlastním domě či osobním vlastnictví je na jižní Moravě jeden z nejvyšších); zároveň ale i se silnými vazbami na rodinu i širší příbuzenstvo v místě. Zdejší větší důraz na hodnotu tradiční rodiny a vztahů, související rovněž s vyšší religiozitou obyvatelstva, se projevuje mj. nižší rozvodovostí a podílem neúplných rodin, větším počtem dětí a výsledně vyšším průměrným počtem osob v bytě. To vše podporuje spíše společné bydlení a hospodaření více osob a snižuje podíl osamělých jednotlivců.

Naproti tomu v některých oblastech po válce dosídleného pohraničí, nebo v průmyslových oblastech v severozápadních Čechách, budovaných poněkud uměle pomocí náborů a řízeného stěhování především v 50. - 70. letech 20. století, tvoří podstatnou část obyvatelstva imigranti a generace jejich potomků. U řady z nich jsou tyto sociální vazby slabší a jejich vytvoření je v prostředí větších anonymních sídlišť (podobně jako v případě velkých měst) ještě obtížnější. Jedním z důsledků absence těchto vazeb může být, kromě řady sociálně-patologických jevů, i vyšší míra samostatného hospodaření a bydlení jednotlivců.

Dalším aspektem je struktura bytového fondu. Ta ovšem velmi souvisí s historií regionu, jeho zemědělským nebo průmyslovým zaměřením, podílem obcí venkovského či městského typu. Vyšší zastoupení rodinných domů, v soukromém vlastnictví a zpravidla s větší obytnou plochou, vytváří předpoklady pro soužití více osob v bytě spíše než nájemní byty v bytových domech, zvláště s menší výměrou, jejichž podíl je právě v severozápadních Čechách vyšší.

Se zmíněnými regionálními rozdíly v početnosti domácností jednotlivců úzce souvisí rovněž odlišná struktura osídlení a míra urbanizace. Poměrně značné rozdíly v zastoupení domácností jednotlivců existují totiž také mezi jednotlivými velikostními kategoriemi obcí. Nadprůměrný podíl jednotlivců mezi cenзовými domácnostmi mají velká města s 50 000 – 99 999 obyvateli (32,3 %) a především velkoměsta nad 100 000 obyvatel (35,3 %). Zvýšený podíl domácností jednotlivců je také u nejmenších obcí do 200 obyvatel, nejvíce postižených vylidňováním, kde často zůstává jen poslední, starší uživatel domu. Poté zastoupení domácností jednotlivců se vzrůstající velikostí obce klesá, nejnižší – jen o málo více než čtvrtina – je u obcí s 500 – 1999 obyvateli a od této úrovně se s rostoucím počtem obyvatel obce opět zvyšuje.

Tab. 22 Podíl domácností jednotlivců podle velikostních kategorií obcí v roce 2001

Velikostní kategorie obce	Cenzové domácnosti celkem	Cenzové domácnosti jednotlivců	
		abs.	v %
-199	83 689	24 825	29,7
200 - 499	260 449	70 537	27,1
500 - 999	346 913	90 153	26,0
1 000 - 1 999	350 030	89 300	25,5
2 000 - 4 999	441 004	116 199	26,3
5 000 - 9 999	363 330	100 660	27,7
10 000 - 19 999	400 091	115 733	28,9
20 000 - 49 999	507 894	149 447	29,4
50 000 - 99 999	541 597	174 832	32,3
100 000 a více	975 720	344 490	35,3
Česká republika	4 270 717	1 276 176	29,9

Tyto odlišnosti lze opět zdůvodnit tím, že obyvatelé venkovských obcí mají zpravidla širší a intenzivnější sociální vazby na své okolí, často bydlí v oblasti svého rodiště, kde mají příbuzné; naopak ve větších městech je větší podíl imigrantů (či jejich potomků) často i ze vzdálených míst, u

nichž jsou tyto vazby omezené, větší anonymita městského prostředí má za následek častější osamělost některých lidí, ve velkých městech je také vyšší rozvodovost apod.

Zatímco nejvyšší podíl domácností jednotlivců mají tedy právě okresy a kraje tvořené jediným velkoměstem nebo s vysokým podílem obyvatelstva žijících ve větších městech, okresy jižní Moravy a Vysočiny, kde je zastoupení domácností jednotlivců nízké, mají naopak vyšší podíl obyvatel ve venkovských obcích s 500 – 4999 obyvateli.

Určitou pozměňující roli zde hrají také rozdíly ve věkové struktuře obyvatelstva. Nejčastěji tvoří domácnost jednotlivce starší osoby, a právě zastoupení vyšších věkových skupin obyvatelstva je výrazně větší ve velkoměstech nad 100 000 obyvatel, ale na druhé straně také v nejmenších obcích do 500 obyvatel; naopak malá a střední města mají zpravidla mladší obyvatelstvo.

Jisté rozdíly mezi městem a venkovem, resp. mezi jednotlivými velikostními skupinami obcí, existují i ve způsobu bydlení domácností jednotlivců. Například bydlení v podnájmu je spíše městskou záležitostí, s rostoucí velikostí obce podíl podnájemníků stoupá, ačkoli obecně je velmi nízký. Naopak podíl jednotlivců bydlících v bytě samostatně bez další domácnosti je nejvyšší v malých obcích do 500 obyvatel (v obcích do 200 obyvatel dokonce více než 80 %), s rostoucí velikostí obce se snižuje až k velikostní skupině 2000 – 4999 obyvatel, kde nedosahuje ani tří čtvrtin, a u větších obcí se opět zvyšuje. To rovněž ukazuje na smíšený vliv věkové struktury obyvatelstva a rozdílů v sociálních vazbách a chování mezi obyvateli obcí různé velikosti; samostatné bydlení je totiž častější u starších osob, zatímco mezi jednotlivci bydlícími společně s jinou domácností jsou více zastoupeni mladší lidé. Určitý vliv jistě má i finanční dostupnost bydlení v jednotlivých městech a regionech.

Kombinace všech zmíněných vlivů se promítá i do rozdílů ve způsobu bydlení jednotlivců mezi jednotlivými kraji. Vyšší podíl podnájemníků je v silně urbanizovaném Karlovarském kraji a v Praze. Nejvyšší míra společného bydlení jednotlivců s další domácností je opět v Karlovarském kraji, kde podíl samostatně bydlících jednotlivců nedosahuje ani 70 % a dále v kraji Zlínském. Nejvyšší zastoupení samostatně bydlících jednotlivců – téměř 80 % - má Ústecký kraj, téměř stejné hodnoty ale vykazují i zcela odlišné kraje Vysočina a Jihočeský.